

Józef Gołąb.

Zarys budowy geologicznej okolic Ostrzeszowa.

(Notatka tymczasowa).

Über den Bau der Umgebung von Ostrzeszów.

(Vorläufige Mitteilung).

P. prof. P a w ł o w s k i zachęcił mię w r. 1930, na wycieczce w okolicach Ostrzeszowa, do zajęcia się zagadkowemi utworami, występującymi tam w postaci kwarcytów, zlepieńców, piasków i iłów, zaliczanych bądź do trzeciorzędu, bądź do triasu. Prof. P a w ł o w s k i wyraził przypuszczenie, że zaburzenie kwarcytów, a przede wszystkim wysokie położenie iłów Poznańskich w tych okolicach, wskazuje na tektoniczny charakter wzgórz Ostrzeszowskich.

Badania moje mogły dotyczyć tylko polskiej części tych wzniesień, będących przedłużeniem t. zw. Kocich, względnie Trzebnickich Gór, ciągnących się równoleżnikowo, w kształcie trzech podków otwartych i obniżających się ku północy.

Dotychczasowe obserwacje pozwalają wysnuć pewne wnioski, dotyczące budowy tych wzgórz. W najogólniejszej formie będę się starał przedstawić je w tej notatce, pozostawiając szczegóły i inne zagadnienia do obszerniejszej pracy.

Do najciekawszych elementów geologicznych tutejszych należą znane już dawno kwarcyty, piaskowce i zlepieńce kwarcytowe, odkryte w następujących miejscowościach: najdalej wysuniętą na północ odkrywką, jest odkrywka w Kotłowie — około 14 km na N od Ostrzeszowa, następnie odkrywka w Mikstądzie (12 km na N od Ostrzeszowa), odkrywki i odsłonięcia w miejscowościach leżących na SE, S i SW w promieniu od 3—9 km, jak — Rogaszyce, Taborek, Olszyna, Sobolizna, Parzynów, Zmysłona Parzy-

nowska, Marcinki. Inne miejscowości wykazują tylko pośrednio istnienie tych utworów. Z wyżej przytoczonych utworów jedynie Olszyna znana jest w literaturze.

Jedną z odkrywek Parzynowskich znaną jest od 1927 roku, reszta, to odkrywki nowe, powstałe przez intensywniejszą eksploatację kwarcytów. Odsłonięcie w Mikstądzie dostarczyło większej ilości skamielin w postaci skrzemieniałych drzew, a nawet odcisków małż i ślimaków, narazie bliżej nieoznaczalnych, a najlepsze stosunkowo profile dają odkrywki w Olszynie, Soboliznie i Parzynowie.

Całkowity profil przedstawiałby się w ten sposób, że w spągu kwarcytów (w najogólniejszym tego słowa znaczeniu) znajdują się iły szaro-zielonej barwy, w bezpośrednim sąsiedztwie z kwarcytami różowo-fioletowe tłuste, znacznej miąższości, z wkładkami piasków i żwirków kwarcowych. Według wiercenia, które wykonał Pruski Instytut Geologiczny w r. 1914, w głębokości 100 m, kompleks tych iłów nie został przebity (wiercenie w Olszynie). Nad iłami leżą kwarcytowe warstwy od 80 cm do 2 m miąższości, występujące w pojedynczej, wyjątkowo w podwójnej, warstwie (przedzielonej wtedy druzgotem kwarcytowym), w postaci zbitych kwarcytów piaskowców o spoiwie krzemionkowym, zlepieńców o najrozmaitszej wielkości otoczonych składników (od 2—80 mm średnicy), przyczem otoczaki mogą być kwarcytowe (np. Sobolizna) lub — częściej — kwarcowe (kwarce szare, różowe, czarne) i inne np. otoczone łupki krzemionkowe. Obok tego znajdujemy były krzemieni (białych i szarych), np. w Zmyślonej Parzynowskiej i wreszcie szczątki roślinne. W niektórych odkrywkach znaleziono żelaziak ilasty (np. Olszyna, Sobolizna).

Naogół można powiedzieć, że w spągowej części kwarcyty są zlepieńcowate. Zmiana facji zaznacza się też w kierunku warstw, a mianowicie północne odkrywki posiadają kwarcyty, drobnoziarniste, piaskowce i zlepieńce, południowe składają się przeważnie z gruboziarnistych zlepieńców. Warstwy kwarcytowe są przekątnie uwarstwione. Nad warstwami kwarcytowymi leżą nieco niezgodnie białe, niekiedy żółtawe piaski kwarcowe z muskowitem, również z przekątnym uławiceniem, około 3 m miąższości, zawierające niekiedy (Sobolizna) lignity w postaci pni drzewnych (oznaczone przez Maasa jako trzeciorzędowe) i wkładki piasków szarych ilastych i iłów szarej lub żółtej barwy. Piaski te przechodzą w kompleks żółtych piasków ilastych o ta-

kim, samym charakterze jak poprzednie, przechodzące w brunatne iły. Warstwy te są dobrze w odkrywkach widoczne. Nad nimi, w stosunku narazie niejasnym wskutek braku kontaktu, leży kompleks czerwonych, tłustych iłów, zawierających w niektórych miejscach żelaziak ilasty (Olszyna, Rogaszyce) w większej ilości w postaci nieregularnych brył, otoczonych powłoką limonitową. Nad iłami czerwonymi znajdują się szaro-popielate, też tłuste iły, miejscami pstre, miejscami zupełnie białe.

Na nich leżą niezgodnie ułożone iły Poznańskie, niekiedy zaburzone przez lodowiec, i glina morenowa brunatna z krystalikami i mszywołowami, jasnymi krzemieniami. Gdziekolwiek znajdują się jeszcze żwiry i piaski lodowcowe.

Budowę badanego obszaru zaznaczają wyraźnie warstwy kwarcytowe. Przebiegają one bowiem w dwu liniach mniej więcej równoległych, łukowato przebiegających zgodnie z przebiegiem wzgórz Ostrzeszowskich. Pierwszy ciąg występowania stanowią w Marcinkach o kierunku warstw WSW—ENE, w Zmyślonej Parzynowskiej o kierunku WSW—ENE i upadzie 55° ku NWN, w Parzynowie dwie odkrywki o kierunku warstw WSW—ENE i upadzie $75-80^{\circ}$ ku NWN. Warstwy w dalszym ciągu przebiegają przez Kochłów i Rogaszyce, przyczem kierunek zmienia się na SW—NE.

Drugi ciąg warstw (żył, jak nazywają robotnicy) biegnie najprawdopodobniej przez Ligotę, Ignaców, Mostki, Olszynę. Kierunek jest tu SW—NE, upad 45° ku NW. Dalej ciągną się przez Taborek z tym samym biegiem, przez Mikstadt z biegiem SWS—NEN i przez Kotłów. Pomędzy temi dwoma ciągami znajduje się odkrywka w Soboliźnie o biegu SW—NE i upadzie 85° ku NW.

Przebiegające w ten sposób utwory kwarcytowe wraz z zachowanymi w niektórych miejscach iłami i piaskami stanowią jądra wzgórz Ostrzeszowskich, a upadając ku kotlinie Ostrzeszowskiej tworzą synklinę o przebiegu prawie północno-południowym, zapadającą silnie ku północy.

Ponieważ opisany wyżej profil odnosi się z małymi, nieistotnymi odchyleniami od schematu zarówno do jednego jak i drugiego ciągu warstw, przeto należy przyjąć jeszcze drugorzędne zjawiska tektoniczne, przebiegające równoległe do krawędzi synkliny Ostrzeszowskiej (uskoki?). Nie ulega wątpliwości, że zarówno wzgórze jak i kotlina Ostrzeszowska posiadają charakter tektoniczny, podkreślony jedynie w epoce lodowej utworami lo-

dowcowemi. Kierunek synkliny zbiega się z poprzecznymi zaburzeniami tektonicznymi wyżyny Małopolskiej.

Co do wieku wyżej opisanych utworów nic ścisłego narazie z powodu nieoznaczalności skamielin powiedzieć nie można. Ponieważ posiadam obecnie bogatszy materiał paleontologiczny, przeto i ta sprawa zapewne w najbliższej przyszłości da się wyjaśnić.

Zusammenfassung.

In zwei beinahe parallelen, welche über die Ortschaften Marcinkowice—Zmysłona Parzynowska—Parzynów—Kochłów—Rogaszycy, dann von Ligota, über Ignaców—Mostki—Olszyna—Taborek—Mikstadt verlaufen, wurden Quarzitschichten von 0·80—2 m Mächtigkeit festgestellt. Dieselben ruhen über rot-violetten, dann grünlichgrauen Tonen von unbekannter Mächtigkeit und werden von gelben Quarzsanden, braunen und roten, schliesslich bunten, stellenweise weissen Tonen überlagert. Es wurden in diesen Schichten Versteinerungen gefunden, welche vielleicht auf das Alter derselben zuschliessen erlauben werden.

Der halbmondförmige Verlauf dieser Schichten südlich von Ostrzeszów und das nördliche Einfallen derselben (im Westen NE, im Osten NW) deutet darauf hin, dass dieselben eine breite Syncline bilden, deren Längsachse sich gegen Norden versenkt. Diese Schichten bilden offenbar die östliche Fortsetzung v. Katzengebirge und Trebnitzer Hügel.

Z Zakładu Geologii U. P.

Poznań, czerwiec 1931 r.